

Đã tống nh ông Nguy n Đình Chi u (1822-1888)

Tác Giả: Hàn Lâm NGUY N PHÚ TH

Chúa Nhật, 13 Tháng 3 Năm 2011 10:08

Trích d n tác ph m Tìm Hi u Danh Nhân c a Gs Nguy n Phú Th

Riêng thành ph M -Tho, du khách không nh ng th y t ng Ông Th -Khoa-Huân (1830-1875), mà còn th y Tr ng Trung H c Nguy n-Đình-Chi u (Tr ng này ra đ i t năm 1879 đ i danh x ng Collège de M -Tho, sau đó tr thành tên c a Th ng Đ c Pháp là Collège Le Myre de Vilers và sang th p niên 1950 đ i i là Trung-H c Nguy n-Đình-Chi u) và Tr ng Trung H c Lê-Ng c-Hân (tên công chúa c a vua Lê-Hi n-Tôn, g cho Nguy n-Hu t c vua Quang-Trung Nguy n-Hu sau này).

N u du khách mu n đi thăm vi ng m Ông Nguy n-Đình-Chi u p Vĩnh-Đ c-Trung, làng An Đ c, qu n Ba-Tri, T nh B n Tre (Ki n-Hòa tr c kia), tr c h t ph i đ n M -Tho thu c T nh Ti n-Giang (Đ nh-T ng tr c kia) tìm b n b c R ch Mi u, đ qua con sông Ti n Giang, k đ n l y xe đò đi v Th X B n-Tre kho ng 12 cây s , r i đi ti p v qu n Ba-Tri kho ng 35 cây s , đ n đây h i l ng m Ông Nguy n-Đình-Chi u ai cũng bi t, chúng ta dùng xe g n máy đ đi vài cây s t i n i.

nh tác-g đ ng tr c L ng m Ông Nguy n-Đình-Chi u vào Hè 2001

Nhân đây, đ tìm hi u con ng i Ông Nguy n-Đình-Chi u, xin trích d n s -lu c ti u s và s nghi p c a Ông nh sau :

Đồ thị họ Nguyễn Đình Chiểu (1822-1888)

Tác Giả: Hàn Lâm NGUYỄN PHÚ TH

Chúa Nhật, 13 Tháng 3 Năm 2011 10:08

Ông Nguyễn Đình-Chi u, sanh gi u (t c t 17 gi đ n 19 gi t i), ngày 13 thu c Bính-Tu t, tháng 5 thu c Ng , năm Nhâm Ng âm-l ch (nh m ngày 1-07-1822 d ng-l ch), t i làng Tân-Khánh, t ng Bình-Tr -Th ng, qu n Bình-D ng, ph Tân-Bình, T nh Gia-Đ nh. Con c a Ông Nguyễn Đình-Huy, hi u Đ ng-Minh-Ph , sanh năm 1793, quê quán Xã B -Đi n, Qu n Phong-Đi n, T nh Th a-Thiên (Hu), theo d i tr ng T -Quân Lê-Văn-Duy t v Gia-Đ nh đ làm th i n i Văn-Hàn-Ty, là ng i con th ba c a Ông n i là Ông Nguyễn Đình-Ánh. Và con c a Bà Tr ng-Th -Thi t, i làng Tân-Th i, qu n Bình-D ng, ph Tân-Bình, T nh Gia-Đ nh. Ông Nguyễn Đình-Chi u là con tr ng nam (đ u lòng) thu c dòng th và có 6 ng i em nh sau : Nguyễn-Th -Th c sanh 1825 - Nguyễn-Th -N sanh 1827 - Nguyễn-Th -Thành (ch t h i nh)- Nguyễn Đình-T u (1837-1854) - Nguyễn Đình-T (1839-1891) và Nguyễn Đình-Huân (1841-1862) là ng i kháng chi n quân ch ng gi c Pháp, b t tr n năm 1862. Do V y, Cha M Ông sanh đ c 4 trai và 3 gái.

Còn dòng chánh c a Ông Nguyễn Đình-Huy v i Bà Phan-Th -H u, ng i i cùng quê quán, sanh đ c 2 con là : con trai Nguyễn Đình-Lân và con gái Nguyễn-Th -Thu.

Ông Nguyễn Đình-Chi u (1-7-1822 - 3-7-1888)

Ông Nguyễn Đình-Chi u là con ng i không nh ng ch ng gi c Pháp qua th v n mà còn ch ng s cai-tr c a Pháp, b ng ch ng nh sau: H p-tác v i Ông Tr ng-Đ nh, đ n năm 1862, sau khi ba t nh mi n Đông (Nam K) i t vào tay gi c, gia-đinh Ông nh t quy t d i nhà v Ba-Tri (B n-Tre) sinh s ng và Ông t ch i nhi u i n đ đ , mua chu c nh :Tr c p ti n d ng lão, tr i đ t Tân-Khánh ... c a tên chánh tham bi n B n-Tre là Ông Michel Ponson, nh ng Ông m t m c t ch i. Đó là hành-đ ng c ng-tr c c a k sĩ lúc nào cũng yêu n c th ng dân c a Ông đáng ng ng m và t hào.

Sau khi T -Quân Lê-Văn-Duy t m t ngày 25-8-1832 năm Nhâm Thìn, vua Minh-M ng c Ông Nguyễn-Văn-Qu thay th , cùng c Ông B Chánh B ch-Xuân-Nguyên là cha bà hoàng-phi c a vua Minh-M ng đ tiêu-di t s d y lo n c a Ông Lê-Văn-Khôi vào năm Quý T 1833, các

Đồ thị công nghệ ông Nguyễn Đình Chiểu (1822-1888)

Tác Giả: Hàn Lâm NGUYỄN PHÚ TH

Chúa Nhật, 13 Tháng 3 Năm 2011 10:08

quan tòng chánh T -Quân Lê-Văn-Duy t ch y tr n và m t ch c, Ông Nguyễn Đình-Huy cùng đ n Ông Nguyễn Đình-Chi u lúc y đ c 12 tu i tr v Hu đ g i g m cho ng i b n làm Thái-Phó (t c ch c Thái Y Vi n Phó chuyên lo tr b nh thu c men trong cung Vua) đ lo đi u đ i h u h và đ c ăn h c văn ch ng thi phú, m i đ n năm 1840 Ông m i tr v quê m Gia-Đ nh t p t c ôn t p đ ch thi H ng vào đ i Thi u-Tr n năm 1843 Quý Mão và Ông đã đ u tú-tài vào năm 21 tu i. Năm 1847 Ông đ c 24 tu i, Ông ra i tr ra Hu đ ch khoa thi H i đ l y b ng C -Nh n năm 1849 t D u, cùng năm này, vào ngày 14 tháng 4, h i-quân Pháp đã n súng vào chi n thuy n c a h i-quân nhà Nguyễn t i C u Hàn, Ông r t đau lòng khi nghe tin gi c Pháp xâm lăng đ n đ t n c chúng ta. Ph n k thi ch a đ n, thì đ c tin m m t vào ngày r m tháng 10 năm Giáp-Thân nh m ngày 10-12-1848 đ ng-l ch, th 48 tu i, an táng t i ph ng Tân-Triêm (nay thu c C u-Kho), Ông b t bu c tr v cùng ng i v i em th sáu là Nguyễn Đình-T u m i lên 10 tu i theo Ông ăn h c, đ v ch u tang m , cho nên:“L b báo hi u, l đ ng l p thân”.Lòng hi u t , đ ng xá xa xôi, không ngăn đ c huy t l , làm cho đôi m t Ông đau bu t vì khóc th ng m , nên đ c đ ng b t bu c ph i ghé tìm danh-y thu c dòng ng -y tên Trung Qu ng-Nam đ xin t m trú và đ i-u-tr . Nh ng, b nh tình c a đôi m t Ông quá n ng, nên không th c u giúp Ông đ c, cho nên Ông ph i b mù t đ y và chính n i này Ông l i đ c danh-y th ng tình, vì th y hoàn c nh bi-đát mà t n l c ch đ y h c thu c c a Ông thêm và chu-đáo h n (b i vì, trong th i gian Hu , Ông cũng đ c Ông Thái Phó ch s -lu c v thu c, vì Ông r t thông minh, hi u h c l i có dóc dáng đ p và bi t l hi u đ i v i ng i l n, làm cho Ông Thái-Phó có cảm-tình đ c-bi t, không nh ng đ y cho Ông v v n-ch ng thi-phú cũng nh cho đ c b sách Tính Lý-Ti t-Y u và Tính-Lý-Đ i-Toàn đ thi c sau này, mà còn ch t ng-quát v ngành thu c n a), đ c u đ bá-tánh dân-gian sau này. M i đ n 1 năm sau, Ông v đ n nhà ch u tang m và l i g p c nh éo-le chua-chát, b gia-đinh hôn-thê h Võ b i c l i h a tr c kia khi Ông thi đ u tú-tài năm 1843, gia-c nh càng ngày càng sa-sút, cho nên Ông đóng c a c tang m tròn 3 năm (có l trong th i gian này Ông vi t tác-ph m L c-Vân-Tiên và Đ ng-T Hà-M u ?!. B i vì, Ông là ng i thông hi u th nào tình lý cu c đ i, đ i v i đ t n c và tình c nh gia-đinh lúc b y gi , cho nên Ông đã vi t lên 2 tuy t-tác đ gó tr n tâm-t và đ ph bi n cho đ ng bào thân th ng c a Ông) và đ n cu i năm 1851 sau khi m n tang m , Ông m tr ng đ y h c, làm th y thu c và sáng-tác thêm.

T đó, xa g n nghe danh ti ng Ông đ n xin ch a b nh và đ a con em đ n h c-hành th nghi p r t đông và Ông đ c m i ng i kính tr ng v i tên Ông Đ Chi u. Trong đám h c trò c a Ông, có Ông Lê-Tăng-Quýnh, ng i làng Thanh-Ba, qu n Ph c-L c, Qu n C n-Giu c, T nh Gia-Đ nh, r t th ng kính hoàn-c nh gia-đình neo đ n và tình c nh éo-le c a th y, nên m i trình-bày cùng song thân đ xin gia-đinh ch p-thu n g em gái th năm c a mình là Bà Lê-Th -Đ i n (*) vào năm 1854, t đó cu c s ng b t cô-đ n và yên vui bên mái m gia-đình trong tình th ng-yêu, quý tr ng c a đ ng-bào và h c-trò c a Ông.

Ông Bà Nguyễn Đình-Chi u, sanh đ c 4 trai và 3 gái nh sau :

Đồ tồ ng nhồ ông Nguyồ n ĐìnĐ Chiồ u (1822-1888)

Tác Giả: Hàn Lâm NGUYỒ N PHỒ THỒ

Chúa Nhật, 13 Tháng 3 Năm 2011 10:08

- 1.- Bà Nguyồ n-Thồ -Huồ ng, còn gồ i là Nguyồ n-Thồ ĐìnĐ-Liên (1855-1814), mồ chôn tồ i làng Mồ -Thồ nh, có chồ ng hồ Cao.
- 2.- Ông Nguyồ n-ĐìnĐ-Chúc, thồ ng gồ i Thồ y Ba Sáng (1858- 1903), mồ chôn tồ i Trung-Lồ ng (Mồ -Tho), có vồ là Bà Búi-Thồ -Sâm,sanh đồ c 2 con trai.
- 3.- Bà Nguyồ n-Thồ -Xuyồ n (1861-1922), mồ chôn tồ i làng Phồ c-Thồ i (Mồ -Tho), có chồ ng hồ Hồ .
- 4.- Nguyồ n-Thồ -Khuê (1864-1922), tồ Nguyồ t-Anh, còn gồ i Cô năm Hồ nh, có chồ ng là Ông Nguyồ n-Công-TrìnĐ, khi chồ ng mồ t, bà thêm chồ Sồ ng trồ c tên Nguyồ t-Anh, mồ t ngày 12-12 năm Canh-Thân 1922, mồ chôn tồ i làng Mồ -Nhồ n, đồ n năm 1959 đồ c cồ i táng vồ nồ m cồ n kồ vồ i cha mồ là Ông Bà Nguyồ n-ĐìnĐ-Chiồ u.

ỒỒ Quang cồ nh các ngôi mồ cồ a gia-đìnĐ Ông Bà Nguyồ n-ĐìnĐ-Chiồ u

Nồ u chúng ta nhìn bên trái tồ cồ ng lắ mồ Ông Nguyồ n-ĐìnĐ-Chiồ u, thì thồ y 3 ngôi mồ cồ a gia-đìnĐ Ông Bà Nguyồ n-ĐìnĐ-Chiồ u. Năm 1958 đồ c tu bồ , mồ Ông nồ m giồ a có khồ c chồ nhồ t (mồ t Trồ i), mồ Bà nồ m bên trái có khồ c chồ Nguyồ t (Mồ t Trắ ng) và mồ con Ông là Bà Nguyồ n-Thồ -Khuê tồ c nồ -sồ Sồ ng Nguyồ t-Anh (1864-1921) đồ c cồ i táng năm 1959.

5.- Ông con trai thồ sáu mồ t khi con nhồ .

6.- Ông Nguyồ n-ĐìnĐ-Chiêm (1869-1935), tồ Trồ ng-Vĩnh, hiồ u Sồ n Đồ u, mồ t ngày 4-7 mồ chôn tồ i làng Mồ -Nhồ n, có vồ là Bà Tồ o-Thồ -Quyồ n,ồ làng An-BìnĐ-Đông.

Đồ tồ ng nhồ ông Nguyồ n Đìnđ Chiồ u (1822-1888)

Tác Giả: Hàn Lâm NGUYỒ N PHỨ THỒ

Chúa Nhật, 13 Tháng 3 Năm 2011 10:08

7.- Ông Nguyồ n-Đìnđ-Ngồ ng, thồ ng gồ i là Hồ ng, tồ Di-Cao (1882-1913), mồ t ngày 26-4 âm-lồ ch, mồ chôn tồ i làng Mồ -Nhồ n.

Trong 6 ngồ i con còn lồ i, có Bà Nguyồ n-Thồ -Khuê, ngồ i thồ năm, dáng hình mồ yồ u, tánh nồ t đầ m đầ m, hồ c giồ i chồ nho hay làm thồ vắn rồ t tao nhồ, đầ tồ ng làm chồ bút tồ Nồ Giồ i Chung vào năm 1918 là tồ báo phồ -nồ đầ u tiênồ Nam Kồ và Bà cũng là ngồ i kồ thồ a xồ ng đắ ng vắn-tài cồ a ngồ i cha. Ngoài ra, còn có Ông Nguyồ n-Đìnđ-Chiồ là ngồ i thồ sáu cũng nồ i gót ngồ i Cha, đầ y hồ c, làm thồ y thuồ c, cũng sáng tác thồ vắn tao nhồ, nhồ t là viồ t các vồ tuồ ng Phồ n-Trang Lồ u, Nam Tồ ng Trinh Trung, Phong Ba Đìnđ v.v. Còn 4 ngồ i con khác cũng tỉồ p nồ i nghồ Cha, nhồ ng không nồ i tỉồ ng bồ ng.

(*) Bà Lê-Thồ -Đìnđ n, sanh nămồ t-Mùi 1835 thuồ c con nhà khá giồ, ngồ i cha làm cai tồ ngồ Xã Thanh-Ba, quồ n Phồ c-Lồ c, Tồ nh Gia-Đồ nh. Bà lồ n lên trong hoàn-cồ nh gia-phong khuê-các, lồ i nồ i tỉồ ng tài-sồ c mồ t vùng, biồ t bao thanh-niên nhà quyồ n quý đầ n đầ m hồ i, nhồ ng bà đầ tồ -chồ i khéo. Ông anh Lê-Tắ ng-Quyồ đầ nhiồ u lồ n nhồ c nhồ viồ c thành lồ p gia-đìnđ, nhồ ng bà thung dung đắ p: “Viồ c gì vồ i, nồ u sau này dù gồ p ngồ i đui mù mà xồ ng đắ ng cho em tôn sùng, em cũng cồ vui lòng”, rồ i đầ nh bồ qua. Kồ đầ n, Ông anh khâm-phồ c vắn-tài cồ a Ông Nguyồ n-Đìnđ-Chiồ u và trồ thành thồ y đầ y hồ c. Tồ đồ, Ông anh thông-cồ m gia-cồ nh neo đầ n và kính-trồ ng tài-đầ c cồ a Ông Nguyồ n-Đìnđ-Chiồ u, nên tìm cách bồ c nhồ p cồ u trai tài, gái sồ c bồ ng cách thuyồ t-phồ c thồ y chồ u lồ y vồ, mồ t mồ t nhồ c lồ i lồ i nói cồ a ngồ i em trồ c kia, rồ i hồ ng-dồ n ngồ i em đầ n nhà thồ y đầ có đầ p quan-sát biồ t rồ hồ -thồ c tỉồ i chồ. Sau mồ t thồ i gian ngồ n dò xét, Bà Lê-Thồ -Đìnđ n mồ i chồ p nhồ n thành lồ p gia-đìnđ vồ i thồ y là Ông Nguyồ n-Đìnđ-Chiồ u.

Ông Nguyồ n-Đìnđ-Chiồ u trồ c có lồ y biồ t hiồ u là Mồ ch-Trồ ch hay Trồ ng-Phồ, nay đôi mồ t đầ mù, nên Ông lồ y thêm biồ t hiồ u Hồ i-Trai. Kồ tồ Ông Nguyồ n-Đìnđ-Chiồ u kồ t-hôn vồ i Bà Lê-Thồ -Đìnđ n, thì gia-cồ nh Ông đầ c đầ mồ mồ hồ n, bồ i vì đầ c Bà săn sóc chu đắ tồ thồ c ăn, giồ c ngồ, manh quồ n tồ m áo, đầ Ông có nhiồ u thồ i giồ đầ y hồ c và làm thuồ c đầ giúp đầ i theo lý-tồ ng cồ a Ông, dù rồ ng viồ c làm đồ không đầ m lồ i cho sồ sanh sồ ng đầ y đầ cho gia-đìnđ, mà phồ n lồ n đầ u do gia-đìnđ bên vồ trồ -giúp và tài đầ m-đầ ng cồ a Bà. Ngoài ra, Bà đầ góp phồ n vào cuồ c chồ ng giồ c Pháp, vồ i vai trò thồ ký vồ vắn-chồ ng chồ nghĩa cho Ông, đầ ngày nay chúng ta đầ c đầ c nhồ ng tác-phồ m nhồ : Lồ c-Vân-Tiên - Dồ ng-Tồ, Hà-Mồ u (đầ c bồ -túc cho hoàn-chồ nh vồ i thồ i cuồ c) - Gia-Hồ n Ca - Tam-Thồ p Lồ c-Nồ n và nhồ ng thồ vắn yêu nồ c khác nhồ : Vắn Tồ Nghĩa-Sỉ Cồ n-Giồ c, Long An (1862) - Vắn Tồ và 12 bài thồ đầ u Ông Trồ ng-Đồ nh (1864) - Vắn Tồ Nghĩa-Sỉ Trồ n Vong Lồ c Tồ nh (có thồ sau 1874 chắ ng?) - 10 bài thồ đầ u Ông Phan Tồ ng - Ngồ Tiồ u Vồ n Đắ p v.v. Ngoài ra, Bà còn bồ n phồ n nuôi các con ăn hồ c thành tài, cho nên ngày nay chúng ta còn thồ y tên chồ Bà Chiồ u, có phồ i chắ ng đầ ghi nhồ công lao Bà ?

Đôi tốp ng nh Ông Nguy n Đình Chi u (1822-1888)

Tác Giả: Hàn Lâm NGUY N PHÚ TH

Chúa Nhật, 13 Tháng 3 Năm 2011 10:08

Riêng Ông Nguy n-Đình-Chi u vì đôi m t mù, nh ng có tâm h n vì đ t n c và dân-t c ch ng gi c Pháp qua văn th ch nghĩa, ng i đ i đã t ng khen t ng Ông là: nhà văn th l n dân-t c, yêu n c n ng-nàn ch ng gi c Pháp, có m t t m g ng chói ng i b t-khu t, kiên-trì không m t m i đ ch ng m i th đo n c a quân ngo i xâm, qua nh ng tác-ph m có n i-dung tranh-đ u kiên-c ng, làm gi c Pháp ph i kính n , qu th t Ông Nguy n-Đình-Chi u đúng là Ông già Ba-Tri n i lǎng m c a Ông tôn th t i đây. Trong t ng lai ng i m c a Ông s đ c từng tu m t l n n a r ng l n h n v phía tay m t.

N i qu n Ba-Tri này, còn có các lǎng m c a các Ông: Phan-Thanh-Gi n, Phan Tòng, Phan Liêm, Phan Tôn và nh ng danh nhân khác đã t ng ch ng gi c Pháp.

Nhân đây, xin trích-d n s -l c t ng-quát tiêu-bi u văn th c a Ông Nguy n-Đình-Chi u đ quý đ c-gi t ng-lǎm ý-chí, tâm t lúc nào cũng g n bó đ i v i đ t n c và dân-t c ví nh sau :

“ ... B nhà, lữ tr l x ch y,
M t , b y chim dáo dác bay,
B n Nghé c a t n tan b t n c,
Đ ng Nai tranh ngói nhu m màu mây,
H i trang d p lo n rày dẫu v ng?
N đ dân đen m c n n này! “
(Bài th Ch y Gi c)

“ Hoa c ngùi ngùi ngóng gió đông,
Chúa xuân dẫu h i có hay không?
Mây giǎng i B c trông tin nh n,
Ngày x non Nam b t t ng h ng,
B cỡi x a đà chia đ t khác,
N ng s ng nay há đ i tr i chung.

....
Ch ng nào thánh đ n soi th u,
M t tr n m a nhu n r a núi sông ...”
(Bài th Xúc C nh)
Ho c là :

....
M t tr n bão r i b cỡi s ch,
Tr i Thu nh cũ mãi không hao ... “
(Bài th Tr i Bão)

“Dân mà mê đũa Tây rồi,
Mồi cngồi i muồn lỵ mỵ hời phòng lo,
Đũa ai tránh khỏi i mê đũa,
Lời i thêm nha phỉn trao cho hút lịn.
Tời ngày ôm nhỡng ãng đên,
Nào rồi i lo vớ c đánh phiên, dũp loàn”
(Tác phẩm Dũng ng-Tời, Hà-Muồn)

“... Ngày nào trỡ i đũa t an ngôi cũ,
Mỡng thỡ y non sông bũa t gió Tây ...”
(Tác phẩm Ngỡ Tỡ u Vỡ n Đáp)

“... Tời thuỡ Tây qua dũp đũa t,
Xỡng tân trào gây nỡ oán cũ u .

...
Kỡ mỡ i mỡ y năm trỡ i khỡ n khỏ: bỡ khỡ o, bỡ tù, bỡ đày, bỡ gỡ t,
Trỡ già nào xỡ t đũa m tên, đem ba tỡ c hỡ i mỡ n bỡ lỡ u,
Hỡ c sông, hỡ c bỡ n, hỡ c núi, hỡ c rỡ ng,
Quen lỡ thỡ y đũa u rỡ i nỡ c mỡ t ...”
(Văn tỡ Nghĩa-sỡ Lỡ c Tỡ nh)

“ ... Sỡng làm chi theo quân tỡ đũa o,
Quẩng vũa hỡ ãng, xỡ bàn đũa c, thỡ y lỡ i thêm buồn,
Sỡng làm chi ã lính mã tà,
Chia rỡ ã u lỡ t, gỡ m bánh mì, nghe càng thỡ m hỡ .

...
Bất cũ m manh áo nỡ đũa i,
Mỡ c mỡ chi ông cha nó.

...
Bỡ a thỡ y bông bong che trỡ ng lỡ p, muồn n tỡ i ăn gan,
Ngày xem ãng khói chỡ y đen sì, muồn n ra cũ n cũ .

...
Đau đũa n bỡ y mỡ già ngỡ i khỏc trỡ ,
Ngỡ n đên khuya leo lét trong lỡ u,
Nỡo nùng thay vỡ yỡ u chỡ y tìm chỡ ng,
Con bóng xỡ đũa t đũa trỡ ã c ngỡ ..”
(Văn tỡ Nghĩa-sỡ Cỡ n Giuỡ c)

“...Làm ng i trung nghĩa đáng bia s n,
Đi ng g a càn khôn t ng ch ng mòn

...

Tình th n hai ch phai s ng tuy t,
Khí phách ngàn thu r núi non ...”
(Th đi u Phan Tòng)

“... Vì ai khi n đ a chia khăn xé,
Nhìn giang s n ba ã nh lu ng thêm bu n,
B t thu nào c ph t tr ng rung,
H i nh t nguy t hai v ng sao ch ng đoái

...

G m ba ã nh đ ng c ph n nghĩa,
Sĩ phu ã m k vui theo,
Tóm muôn dân gây s m binh,
Lu t ã nào ai dám trái.

...

B i lòng chúng ch ng nghe thiên-đ chi u,
Đón ngăn m y dãm mã t n,
Theo b ng dân phãi ch u ã ng quân phù,
Gánh n ng m t vai kh n ngo i.

....

Ch nh lòng ã ng sĩ,
Th ã ng quan ã ng, nh c quan ã ng, chiu chít nh gà
(Văn ã Tr ã ng-Đ ã nh)